

Színház

Eörsi István

tárcanovellái hetente
jelennek meg
mellékletünkben

Ez vadonatúj történet – nem is tudom, hogy helyes-e, ha előruklok vele.

Dr. Noha elosont a Nagycirkusból, ahol a Hamlet bemutatóját tartották. Még zengett a hazánkban kötelező ütemes taps, amely minden előadást nivellál, amikor ő már kilépett a kapun, és felkavart lélekkel iparkodott autója felé. A cirkusz oldalánál, a falnak támaszkodva ült valaki a lépcsőn. Ahogy dr. Noha elhaladt mellette, megszólalt. „Nagyon rossz volt?” Dr. Noha megtorpant: egy szeretett fiatal arcot látott, a rendezőt. „Borzalmas” – mondta. – A rendező felállt. Borostás volt, és nem egészen józan. Arcán friss sérülések nyomai. „Mi történt a képeddel, Zoltán?” „Éjjel megverték az Olimpiában.” „Menj be a színészekhez. Véget ért a bemutató.” „Nem megyek.”

Zoltánt már huszonöt éves korában az ország legzsenedibb rendezőjének tartotta a színházi közvélemény, első sorban III. Richárdja miatt, amelyet egy Pest környéki erdőben mutatott be. Volt ott lovas felvonulás, párbaj parázsló végű fatörzsekkel, indán lógó hulla – a közönség együtt caplatott a fák közt a színészekkel, és részt vállalt a borzalomból. A darab kulcsjeleneteit pompásan bevilágított tisztáson játszották le – Richárd lánykérésére és Henrik

szemforgató békebeszédére például itt került sor. Így jelezte az előadás, hogy a kezdődő iszonyat és a magát boldognak feltüntető befejezés közt nincs valóságos különbség. E nyavalygásmentes pesszimizmus harmonizált a korszak félelmével: hogy a rossz rendszer bukása után a szenvedés nem hátrál, hanem más terepen nyomul majd előre.

A III. Richárd bemutatóját követő nyáron dr. Noha gyakran slivovicázott együtt Zoltánnal Párizs fölött, egy balkonon, ahonnan látni lehetett a Szajnáat a bégető hidak nyájával egyetemben. Dr. Noha azt magyarázta, hogy a kommunista kísérlet összeomlása maga alá temetheti a színházat is, mert az igazmondás, amely csak a színpad négyszögében kapott korábban esélyt a nyilvánosságra, el fogja veszíteni fontosságát, és valószínűleg kimegy a divatból. „Rádásul – vágott közbe Zoltán – innen fentről nem csak a Notre Dame látszik, hanem az is, hogy milyen isten háta mögötti zug Magyarország, ahol fel akarjuk venni a versenyt a világ nagyaival.” „Ne versenyezz, hanem rendezz” – válaszolta dr. Noha.

Erre a beszélgetésre sokszor gondolt vissza, amikor Zoltán válsága nyilvánvalóvá vált. Párizsból hazatérve három évig csak színházi tanfolyamokat veze-

tett, zsúrikben ült, sőt elvállalta egy televízió művészi adásainak főszerkesztését is. Amikor innen kirúgták, elhelyezkedett egy pesti színházban, de csak provokatív különködést produkált itt. Hajszolta az érdekességet, ahelyett hogy érdekes lett volna. Beckett darabjának végén például az ő rendezésében beállított Godot: annak az elmegyógyintézetnek volt az igazgatója, ahonnan Vladimir és Estragon elsőköt. Woyzeckkel pedig nemcsak Marie-t ölette meg, hanem a darab összes többi szereplőjét is, és azután saját magát, mert ha a világ nem gyógyítható meg, akkor el kell pusztítani.

Ebben az időben már egy Kardos Tamás nevű szorgalmas és megnyerő modorú dramaturggal dolgozott együtt. Ez a fiatalember színpadi szerző akart lenni, de minél szélesebb szettet ismerte meg a világ drámairodalmának, annál szilárdabbá vált meggyőződése, hogy a fontos darabokat elírták már előre. Folyton változatokon törte a fejét, hogy segítségükkel új terepre jusson. A Hamlet dramaturgjaként ő javasolta a cirkuszi helyszínt.

Dr. Noha azt mondta Zoltánnak, amikor belebotlott az előadás után, hogy lehetne ez jó ötlet is. Elvégre a keserűség és a komikum végletei, ame-

lyek a nagy cirkuszt jellemzik, megvan-e a Hamletben. Csakhogy e cirkuszi forma nem teremthető meg pusztán cirkuszenével, cirkuszi világítással és cirkuszi maszkokkal: a bohócságnak az alakok intellektuális magvából kell sarjadnia. „És miféle hibbant órában jutott eszedbe – kérdezte –, hogy Hamlet az egyik monológot keresztény lovagként, a másikat kínai bölsként, a harmadikat pedig buddhista maszkban mondja el?” „Kardos Tamás gondolata volt ez – felelte Zoltán –, azt reméltük, hogy Hamlet összeméri lényé így szemléletesebben érvényesül.”

Dr. Noha a rendező vállára tette a kezét. „Térj magadhoz – mondta –, a III. Richárd idején még nem egy ilyen tétova féltehetség ötleteitől jöttél lázba.”

Zoltán köszönés nélkül futni kezdett a közközt park felé, és eltűnt a sötétben.

Másnap reggel hétkor felsírt dr. Noha telefonja. „Itt Kardos Tamás. Miért mondta Zoltánnak, hogy tétova féltehetség vagyok?” „Ha csakugyan tudni akarja a választ – felelte dr. Noha –, azért mondtam, mert ez magáról a véleményem.” És közben arra gondolt, hogy szavai a jelek szerint nem váltottak ki Zoltánból katartikus hatást.